

ÄSSÄ HIHASSA

Pesäpuu ry:n vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttö
Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelutyössä

Susanna Martikainen ja

Tatiana Peräoja

Opinnäytetyö, syksy 2009

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä, Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Martikainen, Susanna & Peräoja, Tatiana. Pesäpuu ry:n vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttö Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelutyössä. Helsinki, syksy 2009, 49 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa Pesäpuu ry:n vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttöä Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelu- ja perhetyössä. Tulokset tulevat Pesäpuu ry:n kehittämiskäyttöön.

Teoreettinen viitekehitys käsitti kolme aihealuetta, jotka olivat kiintymyssuhdeteoria, lapsilähtöinen työote ja toiminnallisuus.

Kartoitus vuorovaikutusta tukevien välineiden käytöstä tehtiin sähköpostitse lähetetyllä selvityslomakkeella. Lomake lähetettiin Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelun erityisosaamisen yksikön työntekijöille, joista seitsemän vastasi.

Nikinharjun työntekijät kokivat että vuorovaikutusta tukeville välineille on tarvetta heidän työssään. Välineistä saatu palaute oli pääosin positiivista ja työntekijät kertoivat välineiden edesauttavan vuorovaikutuksen syntymistä asiakastilanteissa. Vuorovaikutusta tukevat välineet toimivat apuvälineenä lapsen äänen ja mielipiteen kuuluville saamisessa.

Asiasanat: toiminnallisuus, toiminnalliset menetelmät, vuorovaikutus, lapsilähtöisyys

ABSTRACT

Martikainen, Susanna and Peräoja, Tatiana.
Tools supporting interaction in child protection and family work.
49 p, 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Fall 2009.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services,
Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The objective of this study was to chart the use of tools meant for the support of interaction in the child protection and family work of the Centre of Expertise in Child Welfare in the Nikinharju Municipality.

Our thesis was commissioned by Pesäpuu ry which produces tools such as cards and games to support interaction in social work aimed at children.

The charting was carried out by an e-mailed questionnaire. The questionnaire was sent to the employees of the Nikinharju Municipality child protection special knowledge unit. We sent an e-mail to the contact person and she delivered the questionnaire to the employees. Seven employees completed our questionnaire.

Based on the questionnaire results, it could be stated that the Nikinharju employees experienced a need for tools to support interaction. The feedback was mainly positive. We drew the conclusion that tools supporting interaction can assist in making a child's voice and opinions heard.

The results of this study are meant to benefit Pesäpuu's further development of these tools.

Keywords: interaction, child protection, tools

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KIINTYMYSSUHDETEORIA.....	7
2.1 Kiintymyksen evoluutiobiologinen pohja	8
2.2 Kiintymyksen kehittyminen	8
2.3 Erilaisia kiintymysmalleja.....	10
2.3.1 Turvallinen kiintyminen	10
2.3.2 Turvaton jäsentynyt kiintyminen.....	10
2.3.3 Jäsentymätön kiintyminen.....	11
2.4 Yhteys muuhun kehitykseen.....	12
2.5 Vuorovaikutussuhteita hankaloittavat tekijät.....	12
3 KATSAUS LASTENSUOJELULAITOSTEN ASIAKASKUNTAAN.....	14
3.1 Sijoitettujen lasten lukumääriä vuonna 2007	14
3.2 Lapsi osallisena perheen ongelmassa.....	15
4 LAPSILÄHTÖINEN TYÖOTE.....	17
4.1 Lapsilähtöisyys	17
4.2 Lapsi aktiivisena tiedon tuottajana omasta elämästään.....	18
5 TOIMINNALLISUUS	19
5.1 Toiminnan vaikutuksesta ihmisen hyvinvointiin	19
5.2 Arkea koostavat rutiinit	20
5.3 Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen toiminnallisuus	20
5.4 Toiminnallisuus tuo tunteet esiin	21
6 VUOROVAIKUTUSTA TUKEVAT VÄLINEET TYÖSKENTELYN TUKENA ..	22
6.1 Kohti parempaa vuorovaikutusta	22
6.2 Vuorovaikutusta tukevat välineet vuorovaikutuksen vahvistajina	22
6.3 Työntekijä – tiedostava välineiden käyttäjä	23
7 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS	24
7.1 Kyselyn tarkoitus ja tavoitteet	24
7.2 Suunnittelu ja tiedon kerääminen	24
7.3 Nikinharjun kuntayhtymä	26
7.4 Kyselylomakkeen tekeminen	28

7.5 Kyselylomakkeeseen valitut vuorovaikutusta tukevat välineet.....	29
7.6 Aineiston analysointi.....	30
8 TULOKSET	32
8.1. Lomakkeen perustieto-osio	32
8.2 Vuorovaikutus asiakastilanteissa.....	34
8.3 Korttien käyttö	35
8.4 Palaute	36
8.5 Johtopäätökset vastausten perusteella	37
9 POHDINTA	39
9.1 Työn eettisyys ja luotettavuus	39
9.2 Opinnäytetyöprosessin pohdinta ja ammatillinen kasvu	40
LÄHTEET	42
LIITTEET	44
LIITE 1: Kyselylomakkeen saatekirje.....	44
LIITE 2: Kyselylomake vuorovaikutusta tukevien välineiden käytöstä	46

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on hanke, joka toteutetaan tutkimuksena Pesäpuu ry:lle. Pesäpuu ry on lastensuojelun erityisosaamisen keskus, jonka kehittämistyön tavoitteena on edistää lapsinäkökulman esiintuomista lastensuojelussa ja kehittää lapsen äänen kuulemiseen liittyviä työmenetelmiä ja välineitä. Lapsen auttaminen edellyttää, että hänet kohdataan tasavertaisena osapuolena lastensuojeluprosessissa sen sijaan, että aikuiset määrittelisivät lasten tarpeita ilman kontaktia heihin. (Pesäpuu ry, välinevihko 2007, 2).

Tutkimuskysymyksinä työssämme on kartoittaa, miten Pesäpuu ry:n vuorovaikutusta tukevia välineitä käytetään Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelutyössä. Selvitämme, missä tilanteissa välineitä käytetään ja millä tavoin, ohjeiden mukaisesti vai soveltaen sekä miten välineiden käyttö näkyy vuorovaikutustilanteissa. Pesäpuu tulee käyttämään opinnäytetyömme tuloksia työnsä ja välineidensä kehittämiseen tulevaisuudessa.

Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ovat usein altistuneet psyykkisille ongelmille ja heillä on myös mielenterveysongelmia. (Taskinen 2004, 141). Lastensuojelun kannalta on keskeistä, että lapsen elämä tehdään näkyväksi hänen omasta näkökulmastaan käsin. (Pesäpuu ry, välinevihko 2007, 2).

Lapsilähtöiset välineet ja työtavat toimivat keskustelun tukena silloin, kun lapsen ja perheen tuen tarvetta arvioidaan yhdessä. Pesäpuu ry:n tuotteet mahdollistavat lasten kokemusten ja tunteiden työstämisen hienovaraisella, lasta voimavaristavalla tavalla. (Pesäpuu ry, välinevihko 2007, 2).

Kiinnostuksemme aiheeseen syntyi työ- ja harjoittelupaikkojen kautta työskenneltyämme lastensuojelun toimipaikoissa.

2 KIINTYMYSSUHDETEORIA

Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ovat usein voineet altistua psyykkisille ongelmille ja monilla on myös varsinaisia mielenterveysongelmia. Lapsi on voinut elää perheessä, jossa vuorovaikutus on vaurioitunut. Monissa perheissä on myös väkivaltaa sekä mielenterveys- ja päihdeongelmia. Huostaanotettu lapsi on monesti altistunut erokokemuksille ja traumaalille. Lapsuusiän vaikeat kokemukset heijastuvat usein lapsen myöhempiin kehitysvaiheisiin.

Kiintymyssuhdeteoria kuvaa prosessia, jonka seurauksena lapsen ja lähimmän hoitajan välille syntyy psykologinen ”liitto”. Kiintymyssuhdeteoriassa on pohjimmiltaan kyse siitä että ihminen tarvitsee muita ihmisiä elääkseen ja pysyäkseen hengissä. (Broberg ym. 2005, 116.)

Kiintymyssuhdeteorian loi englantilainen lastenpsykiatri ja psykoanalyytikko John Bowlby (1907–1990). Maailman terveysjärjestö WHO kääntyi hänen puoleensa 1940-luvun lopulla etsiessään henkilöä, joka pystyisi kokoamaan tiedot kodittomista lapsista ja siitä, mitä voitaisiin tehdä tilanteen parantamiseksi. Lapsien kodittomuus oli suuri ongelma sotien jälkeisessä Euroopassa. Bowlbyn vuonna 1951 julkaisema raportti *Maternal Care and Mentalhealth* korosti vanhempien merkitystä lapsen kehitykselle sekä riskejä, jotka liittyivät varhaisiin eroihin ja hoitajien vaihtumiseen erityisesti alle 3-vuotiailla lapsilla. Koska raportti otettiin innokkaasti vastaan ja käännettiin useille eri kielille, niin sai Bowlby tilaisuuden jatkaa työtään varhaisten erojen parissa. Tuloksena oli yhteistyö James ja Joyce Robertsonin kanssa, jotka Bowlbyn toimeksiannosta tutkivat sairaalassa tai lastenkodissa tilapäisesti olevia vanhemmistaan erotettuja lapsia. Havainnot dokumentointiin filmille, ja muutamista tuli hyvin kuuluisia. Nämä filmit osoittivat piinallisen selkeästi, miten voimakkaasti vanhemmista eroon joutuminen vaikuttaa 1–2 -vuotiaisiin lapsiin, ja ne muuttivat esimerkiksi sairaala- ja lastenkotirutiineja koko läntisessä maailmassa. (Broberg ym. 2005, 117–118.)

Vanhempia oli aikaisemmin kehoitettu välttämään liian tiheitä vierailuja laitoksiin joutuneiden lastensa luokse, sillä lapsista tuli vierailujen takia kovin levottomia.

Bowlby ja hänen työtovereiden tutkimusten ansiosta oivallettiin, että lasten ilmaisema epätoivo ja suuttumus olivat terve merkki: lapsilla oli tarve saada kontakti vanhempiinsa ja päästä taas yhteen vanhempiensa kanssa, vaikka siitä seurasi tunteiden voimakasta purkautumista. (Broberg ym. 2005, 117–118.)

2.1 Kiintymyksen evoluutiobiologinen pohja

Lapsen ja hänen hoitajansa välinen varhainen suhde on erityisen merkityksellinen. Vastasyntyneen eloonjääminen on täysin sen varassa, että aikuinen lämmittää, ruokkii ja suojelee häntä. Varhaisissa yhteisöissä, joissa ihminen kehittyi, elettiin vaeltelevaa elämää metsästäjinä ja keräilijöinä, ja tällaisiin yhteisöihin olemme yhä olennaisilta osin geneettisesti sopeutuvia. Bowlby päätteli, että lapsen tulee olla varustettu käyttäytymisjärjestelmällä, jonka tehtävänä on edistää riittävää läheisyyttä pääasialliseen hoitajaan ja tehdä lapsen varjelu sitä kautta helpommaksi vanhemmalle. (Broberg ym. 2005, 119–120.)

Kiintymyssuhteen muodostuminen on automaattinen ja vaistomainen ja perustuu pikkulapsen ja hoitajan väliseen fyysiseen kontaktiin. Pikkulapsi ei siis normaalitilanteessa voi olla kiintymättä hoitajaansa riippumatta siitä, kuinka sopiva hoitaja on tehtäväänsä. Sen takia se, että lapsi on kiintynyt vanhempaansa, ei kerro mitään hoitajan sopivuudesta toisin kuin joskus väitetään. Esimerkiksi fyysinen pahoinpitely vauvaiässä voi joskus jopa lujittaa kiintymystä. Sitä vastoin kiintymyksen laatu ja sen vaikutukset tulevaan kehitykseen vaihtelevat suuresti sen mukaan, kuinka herkkää ja vastavuoroista lapsen ja hänen hoitajansa emotionaalinen vuorovaikutus on. (Broberg ym. 2005, 119–120.)

2.2 Kiintymyksen kehittyminen

Sikiöllä on kyky rekisteröidä ja muistaa äidin puheääni. Vastasyntynyt käyttää ensimmäisten päivien ja viikkojensa aikana kaikkia aistejaan (näköä, kuuloa, hajua, makua ja tuntoa) oppiakseen tuntemaan ympäristönsä ja siinä jatkuvasti esiintyvät henkilöt, esim. vanhemmat. Pikkulapsen signaalijärjestelmä koostuu

alussa vain itkusta ja kyvystä kiinnittää katse hetkellisesti. Jonkin ajan kuluttua vauvalle syntyy niin sanottu sosiaalinen hymy, näin vauva lähettää myönteisiä viestejä. Sosiaalisen hymyn ilmaantumisessa käy kuitenkin ilmeiseksi, että ne henkilöt, jotka lapsi tuntee parhaiten saavat lapsessa helpoimmin esiin ilonilmaisuja. (Broberg ym. 2005, 119–122.)

Noin nelikuukautisesta lähtien vanhemmat saavat vauvalta helposti sosiaalisia hymyjä ja vieraat ihmiset yleensä vähemmän. Lapsi osoittaa nyt eri tavoin olevansa valikoivampi ja viihtyvänsä yksinkertaisesti paremmin tiettyjen ihmisten seurassa. Useimmille vanhemmille on myönteinen kokemus tuntea olevansa oman vauvansa ”valittu”, ja tämä kokemus tuo esiin myös vastuun tunteen – lapsen hyvinvointi ja eloonjääminen on juuri minusta kiinni. Ensimmäisten elin-kuukausien aikana, ennen kuin kiintymyssuhde on kunnolla kehittynyt, vanhemman tärkein tehtävä on auttaa lasta tunnesäätelyssä. Lapsi tarvitsee vanhemman apua oppiakseen vähitellen niin sanotun tunteiden itsesäätelyn. Vanhemmilla on merkittävä osa jo lapsen elämän ensimmäisen puolen vuoden aikana. (Broberg ym. 2005, 119–123.)

Seitsemän kuukauden iässä tapahtuu yleensä äkillinen muutos. Lapsi protestoi rajusti, jos hänet erotetaan vanhemmistaan. Lapsi ei suostu ennestään tuntemattomien ihmisten hoidettavaksi. Lapsi osaa yleensä 9–10 kuukauden iässä yleensä kontata ja siten hän voi jossakin määrin itse säädellä välimatkaa vanhempaan. Lapsella ilmenee nyt tavoitteellista käyttäytymistä: hän säätelää välimatkaa sen mukaan, onko kiintymysjärjestelmä kytkettynä vai ei. Kun kaikki on rauhallista ja lapsi leikkii huolettomana saattaa syntyä vaikutelma, ettei hän piittaa siitä, onko vanhempi läsnä tilassa vai ei. Mutta jos huoneeseen tulee vieras henkilö tai jos vanhempi poistuu huoneesta, kytkeytyy kiintymysjärjestelmä ja lapsi haluaa heti lisätä läheisyyttä vanhempaansa. Tämän kiintymyssarjan tapahduttua, tiedämme, että lapsi on muodostanut kiintymyksen vanhempaansa ja käyttää häntä turvallisena tukikohtana. Turvallinen tukikohta on kiintymyssuhdeteorian keskeisin käsite. Sillä tarkoitetaan kahta vanhemman huolenpito-kykyyn liittyvää näkökohtaa: (1) olla tukikohtana lapsen tutkiessa maailmaa ja (2) toimia turvasatamana, johon lapsi voi palata tuntiessaan uhkaa tai vaaraa. (Broberg ym. 2005, 123, 129.)

2.3 Erilaisia kiintymismalleja

Mary Ainsworth (1978) seurasi tiiviisti äitejä ja lapsia heidän kotiympäristössään ja kehitti havaintojensa pohjalta laboratoriotilanteen, jossa voidaan tutkia vuorovaikutusta 12–18 kuukauden ikäisen lapsen ja hänen huolenpitäjänsä välillä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että vanhemman ja lapsen välistä kiintymystä voidaan kuvata muutamalla mallilla. (Broberg ym. 2005, 129.)

Kuvaamme seuraavassa erilaisia kiintymismalleja. Ainsworth erotti tutkimuksissaan turvallisen, välttelevän ja ristiriitaisen kiintymisen.

2.3.1 Turvallinen kiintyminen

Kiintymysjärjestelmä toimii termostaatin tavoin. Kun lapsi kokee, että tilanne on turvallinen, järjestelmä kytkeytyy pois, jolloin lapsi voi tutkia uteliaana maailmaa. Turvallisesti kiinnittyneellä lapsella on sisäinen varmuus siitä, että hän voi tarvittaessa palata suojaan ”turvasatamaan”. Turvallisen tukikohdan olemassaolo antaa turvallisuuden tunteen, jota lapsi tarvitsee antautuakseen uteliaisuudelle tutkijan maailmaan. Kun koettu turvallisuus vähenee esimerkiksi ulkoisen uhan, väsymyksen tai sairauden takia, kiintymyssuhde pysäyttää tehokkaasti muut käyttäytymisjärjestelmät. Jotta lapsi voisi käyttää vanhempaansa turvallisena tukikohtana, on hänen saatava riittävästi kokemusta siitä, että vanhempi kuulee, ymmärtää ja haluaa auttaa lastaan. Näiden kokemusten pohjalta turvallisesti kiintynyt pikkulapsi luo joustavan suhteen, jonka varassa voi vuoroin tutkia maailmaa ja vuoroin hakea turvaa. Pääasiassa länsimaista saadut tutkimukset ovat osoittaneet, että 1-vuotiaista pikkulapsista 60–70 prosenttia on kiintynyt turvallisesti ainakin toiseen vanhempaansa. (Broberg ym. 2005, 129–130.)

2.3.2 Turvaton jäsentynyt kiintyminen

Turvattoman kiintymisen kaksi tyyppiä ovat välttelevä ja ristiriitainen kiintyminen. (Broberg ym. 2005, 130.)

Välttelevälle kiintymiselle ominaista on, että lapsi ei osoita mitään tarvetta käyttää vanhempaa ”turvasatamana”. Tällä tavoin käyttäytyvällä yksivuotiaalla on turvallisesti kiintyneitä lapsia runsaammin kokemuksia vuorovaikutuksesta vanhemman kanssa, jossa vanhempi on osoittanut olevansa kiusaantunut lapsen ”takertuvan-tarvitsevista” emotionaalisista tarpeista. Välttelevästi kiintynyt lapsi on oppinut, että hän saavuttaa optimaalisen läheisyyden olemalla ilmaisematta lohdun tai hoivan tarpeitaan. (Broberg ym. 2005, 130.) Ainsworthin tutkijaryhmän havainnot osoittivat, että turvattoman kiintymyssuhteen omaavien ja välttelevien lasten äidit olivat johdonmukaisesti epäsensitiivisiä lapsen viesteihin nähden tämän ensimmäisenä elinvuotena (Sinkkonen & Kalland 2005, 36).

Ristiriitainen kiintyminen kehittyy sellaisissa suhteissa, joissa vanhemman vuorovaikutus lapseensa on kyllä herkkätuntoista, mutta ennakoimattomampaa. Lapsen on vaikea oppia ”lukemaan” vanhempansa. Hän saattaa olla oikein hyvä vanhempi, mutta vain kun hänelle sopii. Lapsen lähettämät signaalit ohjaavat häntä paljon vähemmän, kuin turvallisesti kiinnittyneen lapsen vanhempaa. Lapsi ei siis opi, että hän voi signaaleillaan itse säädellä vuorovaikutusta vanhemman kanssa, vaan hän on enemmän vanhemman mielivallan armoilla. Lapsi vahtii vanhemman jokaista askelta huolissaan, marisee ja takertuu vanhempaan saaden näin sitä läheisyyttä, jota hän tarvitsee varmistaakseen turvan todellisen vaaran uhatessa. (Broberg ym. 2005, 131.) Ainsworthin mukaan ristiriitaiset ja vastahankaiset lapset edustavat epäjohdonmukaisesti lastensa kanssa toimivien äitien lapsia, jotka eivät vielä vuoden iässä ole kyenneet organisoimaan strategiaa hallitakseen äitinsä monimutkaisia ja vaikeasti ennakoitavia vuorovaikutustapoja (Sinkkonen & Kalland 2005, 37).

2.3.3 Jäsentymätön kiintyminen

Tutkijoiden käydessä läpi erilaisia riskiryhmiä, huomattiin, että monia lapsia ei pystytty luokittelemaan mihinkään edellä esitellyistä kolmesta ryhmästä. Myöhemmin on osalle näistä lapsista voitu määritellä jäsentymättömän kiintymisen malli. He eroavat muista lapsista selvimmin siten, että lapsen ja vanhemman vuorovaikutus perustuu paljolti pelolle. Vanhemmat, joilla on vaikeita käsittele-

mättömiä kokemuksia, tulkitsevat herkemmin väärin pikkulapsen signaalit ja reagoivat niihin aggressiivisesti tai pelokkaasti. Lapsi voi itse oppia kytkemään pois päältä kiintymysjärjestelmän, esim. jos vanhempi katoaa pitkäksi ajaksi eikä lapsella ole käytössä suojaavaa läheisyyttä. Bowlby viittasi tällöin käynnistyvään puolustusmekanismityyppiin termeillä defensiivinen poissulkeminen ja eriytyneet järjestelmät. Informaatioita käsitellään ja varastoidaan eri muistijärjestelmissä. Lapsi voi näin ollen muistaa tiettyjä tapahtumia, kuten vanhemman poissaolon, puhtaan kognitiivisesti joutumatta kokemaan kyseiseen tapahtumaan liittyviä voimakkaita kielteisiä tunteita. (Broberg ym. 2005, 131–132.)

2.4 Yhteys muuhun kehitykseen

Pitkittäistutkimukset, joissa on seurattu lapsia leikki-ikään ja kouluvuosiin, osoittavat, että varhainen kiintyminen on yhteydessä myöhempään kehitykseen monessakin suhteessa. Varhaislapsuudessa turvallisesti kiinnittyneellä lapsella on leikki-ikässä ja kouluikäisenä paremmat suhteet niin omiin vanhempiinsa kuin perheen ulkopuolisiin aikuisiin, ja he ovat ikätovereiden parissa pidetympiä. Heillä ilmeni myös myöhemmin elämässä parempaa itsehallintaa ja kykyä tunteesäätelyyn kuin varhaislapsuudessa turvattomasti kiintyneillä. Turvallisesti ja turvattomasti kiintyneiden lasten välillä todetut erot liittyivät seuraaviin alueisiin:

1. Läheisten ihmissuhteiden arvostaminen ja halu solmia läheisiä suhteita menettämättä omaa erityislaatuaan tai identiteettiään.
2. Kyky säädellä voimakkaita tunteita joutumatta niiden musertamaksi.
3. Kyky nähdä muut ihmiset yksilöinä, joilla on omia tunteita ja tarkoitusperiä sekä kyky arvostaa näitä muiden tunteita ja ottaa ne huomioon.

(Broberg ym. 2005, 135–136.)

2.5 Vuorovaikutussuhteita hankaloittavat tekijät

Mikäli lapsella on vähäiset mahdollisuudet ihmissuhteisiin varhaislapsuudessa, eivät hänen kaikki kykynsä ja mahdollisuutensa pääse esille. Jos lapsi joutuu kokemaan toistuvia, pysyviä eroja, hänen kiintymyssuhteensa kärsii. Hoivaajan

apaattisuus ja psyykkiset ongelmat sekä välinpitämättömyys voivat hankaloittaa lapsen kasvua ja kehitystä. (Taipale 1992, 131).

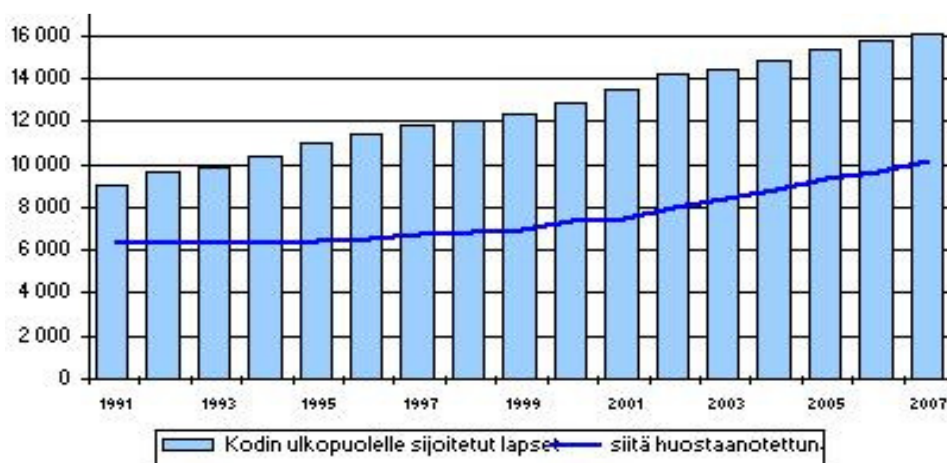
3 KATSAUS LASTENSUOJELULAITOSTEN ASIAKASKUNTAAN

Lastensuojelun asiakkuus voi lähteä liikkeelle monin eri tavoin; perheen omana avunpyyntönä, muiden yhteydenottona tai lastensuojeluilmoituksesta. Useimmiten lastensuojeluasiakkuus tulee vireille lastensuojeluilmoituksen kautta sekä erilaisten yhteydenottojen kautta, vähiten yhteydenottoja tulee perheeltä itseltään. Asiakkuuden taustalla on useimmiten vanhemman/vanhempien jaksamattomuus ja osaamattomuus, vanhemman/vanhempien mielenterveysongelmat ja vanhempien päihteiden väärinkäyttö. Ristiriidat vanhempien kanssa sekä kouluvaikeudet ovat usein nuorten asiakkuuden taustatekijöitä. (Heino 2007, 4, 39.)

3.1 Sijoitettujen lasten lukumääriä vuonna 2007

Vuonna 2007 oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna 16 059 lasta ja nuorta. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2–5 prosentin vuosivauhtia. Alle 18-vuotiaista oli 1,2 prosenttia sijoitettuna kodin ulkopuolelle (Stakes 2007.) Vuonna 2007 kasvua oli 1,8 prosenttia. Yli puolet maan huostaanotoista tehdään Etelä-Suomen alueella. Pääkaupunkiseudulla onkin jouduttu pohtimaan keinoja, miten vastata kasvavien asiakasmäärien ja kasautuvien lastensuojeluongelmien asettamiin haasteisiin. (Myllärniemi 2006, 11.)

TAULUKKO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991–2007 (Stakes 2007)

Taulukosta voi tulkita että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä on ollut nousujohteista vuosi vuodelta. Huostaanottojen määrä ei ole kuitenkaan kasvanut samassa suhteessa, joka voi johtua esimerkiksi uusien työskentely- ja toimintamuotojen käytöstä.

Sosiaalis-emotionaalisesti kypsyttömät ja käyttöhäiriöiset lapset ovat kasvava joukko lastensuojelulaitosten asiakaskunnasta. Käyttöhäiriöiset lapset ovat haastava kohderyhmä lastensuojelutyössä. Käyttöhäiriö on lapsilla suhteellisen yleinen, ja sillä on kiistämättömästi pitkän ajan vaikutuksia yksilön elämään. Se on vakava ongelma, ja se vaatii aktiivista panostamista sosiaali- ja terveydenhuollon alueella. (Gavén & Piha 1995, 1.)

3.2 Lapsi osallisena perheen ongelmissa

Lapsi, joka on joutunut kohtaamaan vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmia, perheväkivaltaa, laiminlyöntiä tai hyväksikäyttöä, on aina osallinen, ei pelkkä sivustaseuraaja. Tällaiset kokemukset jättävät jälkensä lapseen. Lapsen tavat ilmentää pahaa oloaan ovat moninaiset. Tämän

vuoksi lapsi tarvitsee lähelleen aikuisia, joilla on kyky kohdata lapsen kokemukset ja tukea häntä selviämään niistä. Korjaavat kokemukset ja tasapainoinen kasvuympäristö houkuttelevat traumatisoitunutta lasta kasvaamaan ja kehittymään. Mitä varhemmin riskien keskellä elävä lapsi saa avun, sitä paremmat tulevaisuuden ennusteet hänellä on. Kosketuksen saaminen oman elämäntarinaansa, kokemuksiinsa ja niihin liittyviin tunteisiin toimii osaltaan suojaavana tekijänä. (Välivaara 2004, 11.)

Lastensuojelulaitosten hoito- ja kuntoutustyö tarvitsee jatkuvasti kehittyviä, uusia ja tarvetta vastaavia hoito- ja kuntoutusmuotoja, joiden avulla saavutetaan riittävän terapeuttinen interventio lapsen psyykkisen kehityksen tukemiseksi. Lasten käytöshäiriöiden hoito on ollut 1990-luvulta alkaen yksi mielenterveyshäiriöiden suurista haasteista. Hoitomuodot kehittyvät jatkuvasti toiminnallisempaan suuntaan. (Gavén & Piha 1995, 1.)

4 LAPSILÄHTÖINEN TYÖOTE

4.1 Lapsilähtöisyys

Lastensuojelulaissa edellytetään lapsen omien kokemusten kuulemista hänen ikänsä ja kehitystasonsa mahdollistavalla tavalla lapsensuojeluprosessin eri vaiheissa (Lastensuojelulaki 17§). Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta velvoittaa huomioimaan ja selvittämään alaikäisen asiakkaan mielipiteet ja toivomukset. Lapsen tulee olla pääosassa lapsen omasta elämästä päätettäessä. Lapsilähtöisyydellä lastensuojelussa tarkoitetaan sitä, että työntekijällä tulee olla riittävästi aikaa tavata lasta henkilökohtaisesti. (Välivaara 2004, 10, 12.)

Lapsikeskeisen sosiaalityön tavoitteena on suojella lasta, turvata lapsen hyvinvointi ja tämän hetkinen arki, sekä varmistaa lapsen turvallinen kehitys. Tavoitteena on lapsen arjen, tarpeiden, vaikeuksien, vahvuuksien ja voimavarojen selvittäminen lapsen ja vanhempien kanssa. Tarkoituksena on, että lapsen omat kokemukset ja vanhempien kokemukset lapsesta tulevat kuulluksi. Tavoitteena on, että vanhemmat näkisivät lapsensa tarpeet, tulisivat tietoisiksi niistä ja vastaisivat niihin parantaen lapsen hyvinvointia arjessa. Tavoitteena on tarvittaessa saada myös lapsen ja vanhemman välisissä suhteissa muutos aikaan.

Lapsikeskeisen työn tavoitteena on suojella, tukea, vahvistaa ja eheyttää lasta työskentelemällä suoraan hänen kanssa, pitämällä prosessit lapsikeskeisinä ja valitsemalla lapsikeskeisyys työtä ohjaavaksi periaatteeksi. (Ahlroth & Kurganova 2007, 10.)

Lastensuojelutyössä kohtaaminen ei ole mikä tahansa aikuisen ja lapsen välinen kohtaaminen, vaan työntekijän tavoitteena näissä kohtaamisissa on suojella lasta, ja työntekijän suojelutehtävän vuoksi kohtaamisen tulisi olla mahdollisen lapsikeskeinen. (Savolainen 2005, 14.)

4.2 Lapsi aktiivisena tiedon tuottajana omasta elämästään

Haavoittavissa olosuhteissa elänyt lapsi koetaan usein arjen ympäristöissä haasteena, jonka kohtaaminen vaatii erityisosaamista. Lapsen kanssa työskentely koetaan sosiaalityössä usein vaikeana ja aikaa vievänä, eikä lasta pidetä luotettavana tiedon lähteenä. Kuitenkin lapsia haastatelleiden tutkijoiden kokemukset lapsista tiedon tuottajina ovat kuitenkin olleet myönteisiä. Lasten omasta elämästään antamat tiedot ovat tutkijoiden kokemuksen mukaan olleet realistisia ja luotettavia. Lapsi itse tietää parhaiten, miltä hänestä tuntuu ja kuinka hän asiat kokee, vaikka hänen ei ole aina helppo ilmaista sitä puheen avulla. Lapsella on sata tapaa kertoa omasta elämästään. Lapset tuottavat tietoa esim. leikin, kuvan ja toiminnan välityksellä, ja nämä tavat eivät avaudu aikuiselle, jos hän tukeutuu lasten kanssa työskennellessään vain puhuttuun kieleen. Tarvitaan lapsilähtöistä työtettä, kykyä virittäytyä samalle aaltopituudelle, herkistymistä näkemään, kokemaan ja kuulemaan. (Välivaara 2004, 12.)

5 TOIMINNALLISUUS

Toiminnallisen työskentelyn kenttä lastensuojelutyössä on laaja. Toiminnallisuus lasten ja nuorten kanssa on sitä, että he pääsevät ilmaisemaan itseään heille luontevalla tavalla. Lastensuojelutyössä toiminnallisuudella on omat kasvatukselliset ja hoidolliset tavoitteensa sekä viitekehykset, jotka asettavat toiminnalle rakenteet. Usealle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on luonnollisempaa toimia kuin puhua omasta elämästään. Parhaimmillaan toiminnallisuus tarjoaa lapselle turvalliset puitteet joiden sisällä hän voi tarkastella elämäänsä. Toiminnan kautta lapsi voi etäännyttää vaikeita kokemuksia itsestään, jolloin huolia ja murheita on helpompi käsitellä.

5.1 Toiminnan vaikutuksesta ihmisen hyvinvointiin

Toiminnan vaikutus ihmisen hyvinvointiin on ollut tiedossa jo vuosituhansien ajan. Erilaisilla toiminnoilla on pyritty vaikuttamaan niin fyysiseen kuin psyykkiseenkin hyvinvointiin. Toiminnallisuudella on uskottu voitavan vaikuttaa terveyden edistämiseen. (Holmiki 1995, 9.)

Toiminnan on nähty vaikuttavan ihmiseen kokonaisvaltaisesti, tuottavan fyysistä kehittymistä, selventävän ja vahvistavan mieltä sekä luovan uuden perustan toipumisen jälkeen. Toiminnan normalisoivan luonteen vuoksi sen ajateltiin vaikuttavan vahvasti ihmisten toipumiseen. Toiminnallinen työote on tekemisissä ihmisten jokapäiväisen elämän kanssa, ja siksi se on kyettävä olemaan osa asiakkaan jokapäiväistä elämää. (Holmiki 1995, 25.)

Ihmisen toiminnan ajatellaan olevan adaptiivista, joka tarkoittaa, että vaikka ihminen sopeutuu ympäristön vaatimuksiin, hän myös itse omalla toiminnallaan vaikuttaa ympäristöön. Yksilöä ei siten voi toiminnan kannalta tarkastella ilman ympäristöä. Ympäristö tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia

sia toimintaan, mutta siinä on myös rajoittavia tekijöitä. Mahdollistavien ja rajoittavien tekijöiden mukaisesti ihmiset valitsevat toiminnallista käyttäytymistä ja samalla rakentavat käsitystä itsestään ja sosiaalista identiteettiään. Ihmisen kehitystasot vaikuttavat motivaatioon, taitoihin ja rooleihin, ja näin ollen ne vaikuttavat myös toiminnalliseen suoriutumiseen. (Holmiki 1995, 25–27.)

5.2 Arkea koostavat rutiinit

Lapsesta saakka toistetaan tiettyjä toimintoja sekä ajallisesti että suorittamistavan mukaan. Esimerkkejä näistä ovat muun muassa säännölliset ruokailuajat ja iltatoimet, sekä säännöllinen koulun käynti, ja niin edelleen. Näitä toimia tehtäessä noudatetaan yleensä samaa kaavaa, jolloin ne rutiinoidut. Lastensuojelun asiakkailla nämä arkipäiväiset roolit ja rutiinit ovat usein ”hukassa” tai puuttuvat kokonaan. Tällaisissa tapauksissa laitosten toiminnallinen työote vahvistaa lapsen identiteettiä ja kuvaa itsestään. Terveiden ja kehittyneiden ominaisuuksien vahvistaminen ja hyödyntäminen toiminnallisuudessa on tärkeää, jotta lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja omanarvontunto lisääntyy. (Holmiki 1995, 30, 73.)

5.3 Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen toiminnallisuus

Vaikeissa olosuhteissa elänyttä lasta ei ole välttämättä kuultu aiemmin eikä hän ole tottunut siihen, että joku todella ymmärtäisi. Siksi lapsilähtöisen työskentelyn tulisi perustua vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja lapsen yksilöllisyyden huomioimiseen. Turvallisessa vuorovaikutuksessa lapsi voi alkaa aktiivisesti hahmottaa omaa elämäänsä ja kokea hyötyvänsä aikuisen kanssa työskentelystä. (Välivaara 2004, 12.)

Toiminnallisen työn tulee olla suunniteltua ja tavoitteellista toimintaa asiakkaan kannalta ja palvella nimenomaan asiakkaan tarpeita. Vuorovaikutusta tukevat välineet tarjoavat vaihtoehdon pelkälle puhumiselle. Esim.

kuvallisten symbolien käyttö konkretisoi asioita ja tapahtumia sekä helpottaa sanojen löytämistä omille ajatuksille, tunteille ja kokemuksille. Symbolien avulla kipeiden ja vaikeiden asioiden kohtaaminen ei tunnu yhtä uhkaavalta, kuin jos asiaa kysytään ihmiseltä suoraan. (Möller 2004, 30.)

5.4 Toiminnallisuus tuo tunteet esiin

Vuorovaikutusta tukevien välineiden yhtenä tavoitteena on helpottaa asiakasta tunnistamaan ja kertomaan omista tunteistaan. Erilaisten tunteiden kohtaaminen ja sietäminen ilman, että niitä kielletään tai torjutaan, on lastensuojelutyön keskeinen edellytys. Erityisesti lasten kanssa työskennellessä tunteiden sivuuttaminen on mahdotonta. Jos niin tehdään, viedään lapselta osa hänen kokemusmaailmaa ja todellisuuttaan. (Möller 2004, 32.)

Kaikki työntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa heräävät tunteet ovat siinänsä luonnollisia ja sallittuja, tilanteessa ei ole olemassa oikeita tai vääriä tunteita. Ratkaisevaa on, minkälaiseen toimintaan tunteet johtavat. Ammattilliseen työotteeseen on vanhastaan katsottu kuuluvaksi, että työntekijä pystyy laittamaan syrjään omat tunteet ja sivuuttamaan ne. (Möller 2004, 32.)

Tunteiden käsitteleminen ei ole lastensuojelutyössä itsestäänselvyys. Tunteiden esiin ottamisessa ja niiden kohtaamisessa on työntekijällä avainrooli. Työntekijän on luonnollisesti oltava tietoinen omasta roolistaan, vahvuuksistaan ja ammattitaitonsa rajoista. On hyvä pitää mielessä, mikä on lastensuojelutyöntekijän rooli ja mikä on lastensuojelutyön tavoite. (Möller 2004, 32.)

Häiriöt varhaisissa vuorovaikutussuhteissa eivät voi olla vaikuttamatta lapsen toimintaan hänen kasvaessaan. Monenlainen vaille jääminen, puutteellinen huolenpito ja köyhä virikeympäristö ovat usein tyypillisiä piirteitä huostaanotettujen lasten elämässä.

6 VUOROVAIKUTUSTA TUKEVAT VÄLINEET TYÖSKENTELYN TUKENA

Vuorovaikutusta tukevien välineiden avulla pyritään lapsilähtöiseen ja voimavarakeskeiseen työotteeseen, jolla lapsen kokemukset saadaan esiin. Päähuomio työskentelyssä on lapsen omissa voimavaroissa, selviytymisessä ja tulevaisuudessa. Leikinomaiset välineet tähtäävät lapsen työskentelymotivaation ja kiinnostuksen herättämiseen. (Välivaara 2004, 35.)

6.1 Kohti parempaa vuorovaikutusta

Tarinat, kortit ja kuvat yms. synnyttävät lapsessa oivalluksia ja auttavat lasta muodostamaan elämästään yhtenäisen tarinan. Toiminnalliset menetelmät opettavat tunnetaitoja, sosiaalisuutta ja keinoja selviytyä hankalista tilanteista. (Möller 2004, 36.)

Kysymykset ja niihin vastaaminen eivät ole aina toimivin ja paras keino vuorovaikutuksen muoto työntekijän ja lapsen välillä. Erityisesti näin on silloin, kun työskennellään pienten lasten kanssa. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä vähemmän hänellä on verbaalisia valmiuksia ilmaista itseään ja kertoa kokemuksiaan, tunteitaan ja ajatuksiaan. (Möller 2004, 30.)

6.2 Vuorovaikutusta tukevat välineet vuorovaikutuksen vahvistajina

Välineiden avulla pyritään saavuttamaan luottamuksellinen vuorovaikutussuhde työntekijän ja lapsen välille, sekä pyritään käynnistämään avoin vuoropuhelu. Toiminnallisten välineiden etuna on se, että leikinomaisuudellaan ja huumorillaan ne vapauttavat energiaa, joka saattaa olla sitoutunut tunteiden tukahduttamiseen. Ne auttavat asiakasta pukemaan sanoiksi kokemuksiaan ja toimivat peilinä hänen kokemuksilleen. Esimerkiksi sadun sankari on saattanut selvittää samanlaisista koettelemuksista, joiden keskellä lapsi elää. Tämä välittää lapsel-

le viestin, minullakin on toivoa, minä voin selviytyä. Työskentelyn ohella aikuinen voi havainnoida lasta, nähdä hänen voimavaransa ja myös vahvistaa lasta. (Välivaara 2004, 35.)

6.3 Työntekijä – tiedostava välineiden käyttäjä

Toiminnallisten välineiden käytössä lähtökohtana on vastavuoroisuus. Työntekijä on myös antavana osapuolena toimimalla mallina ja esimerkkinä siitä, miten välinettä käytetään. Näin työntekijä myös itse osallistuu välineiden käyttöön. Vastavuoroisuus antaa näin luontevasti tilan myös työntekijälle omien tunteiden ja kokemusten jakamiseen. Lähtökohta on puhua asiakkaan asioista, ei työntekijän. Työntekijän rooli on ohjata keskustelua ja luoda asiakkaalle tilaisuuksia kertoa asioistaan. (Möller 2004, 30.)

Välineet vähentävät työntekijän tarvetta omiin tulkintoihin asiakkaan kokemuk-
sista, ajatuksista ja tunteista. Työntekijän rooli on tehdä tarkentavia kysymyksiä ja auttaa ja rohkaista asiakasta omaan ilmaisuun. Tämän edellytyksenä on, että työntekijä antaa selkeät ja tarkat ohjeet eri välineiden käytöstä. (Möller 2004, 30.)

Toiminnalliset välineet eivät ole työn keskeisin sisältö, eivätkä ne ole mikään taikatemppu työntekijälle tiedon saamiseen. Välineet ovat auttava tie vuorovai-
kutuksen käynnistämiseen. Suositeltavaa on, että työntekijällä on omakohtainen kokemus työssään käyttämistä välineistä, se auttaa häntä asennoitumaan asiakkaan asemaan ja tunteisiin. (Möller 2004, 31.)

Asiakkaat ovat kokeneet toiminnallisten välineiden käytön vähentävän tapaa-
misten virallisuutta ja lisäävän vastavuoroisuutta. Työntekijät ovat puolestaan kokeneet välineiden tuoneen työhön uudenlaista intoa ja myös iloa. (Möller 2004, 31.)

7 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS

Opinnäytetyömme oli laadullinen kartoitus. Lähtökohtana kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluu se, että tutkimus toteutetaan joustavasti ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaan. Kvalitatiivista tutkimusta käytetään silloin kun ollaan kiinnostettu asioista joita ei voi yksinkertaisella tavalla mitata määrällisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

(Hirsijärvi, 2000, 151–153).

7.1 Kyselyn tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyömme kyselyssä tarkoituksemme oli kartoittaa Nikinharjun työntekijöiden tapaa käyttää erilaisia vuorovaikutusta tukevia välineitä työssään. Opinnäytetyön tekovaiheessa tavoite uusien toimintamallien kehittämisestä muuttui, ja ideana oli kartoittaa, miten välineitä käytetään. Haastattelusta saatava tieto menee Pesäpuun käyttöön ja tarkoitus on, että se auttaisi heitä välineiden kehittämisessä tulevaisuudessa.

Kyselyn ajatuksena oli myös saada tietoa siitä, auttavatko välineet avaamaan lapsen ajatuksia, tunteita ja onnistuvatko työntekijät niitä käyttäessään mielestään tulemaan lapsen tasolle, ottamaan lapsilähtöisen työotteen omiin rutiineihinsa.

7.2 Suunnittelu ja tiedon kerääminen

Aihe opinnäytetyöllemme syntyi keväällä 2007 otettuamme itse yhteyttä Pesäpuuhun ja kysytyämme olisiko heillä tarjota meille aihetta opinnäytetyöhön. Otimme yhteyttä Pesäpuuhun, koska meitä molempia kiinnostaa vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttö työskentelyn tukena. Pesäpuulla oli tarjota meille

aihe, jonka tarkoituksena olisi kartoittaa vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttöä. Pesäpuusta osattiin suositella meille Nikinharjun kuntayhtymää ahkerana vuorovaikutusta tukevien välineiden pitkäaikaisena käyttäjänä. Saimme Nikinharjun yhteystiedot Pesäpuulta.

Prosessi käynnistyi tapaamisella Pesäpuun työntekijän kanssa. Tapaamisessa sovimme että tiedon kerääminen tapahtuu haastattelulomakkeella jolla olisi tarkoitus kerätä uusia välineiden käyttötapoja niin sanottuun "ideapankkiin". Ideapankista olisi tehty kooste Pesäpuun tuotekuvastoon. Prosessi sai uuden käänteen kun Pesäpuun yhteyshenkilö vaihtui kesken työskentelyn. Uusi työntekijä oli sitä mieltä, että tuotekuvaston päivitys kuuluisi heidän omalle henkilökunnalle ja olisi meille liian laaja tehtävä. Lisäksi haasteeksi muodostui se, että uusia käyttötapoja ei välttämättä ilmenisi. Uuden työntekijän kanssa päädyimme laajentamaan haastattelulomakkeen sisältöä koskemaan yleisesti välineiden käyttöä Nikinharjun kuntayhtymässä.

Käytetyin haastattelutapa on lomakehaastattelu, jossa haastattelu tapahtuu lomakkeen mukaan. Lomakkeessa kysymysten ja väitteiden muoto sekä esittämisjärjestys on ennalta määrätty. Oletetaan myös, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille. Lomakehaastattelussa yksiyymärteisyys pätee parhaiten yhtenäisissä ryhmissä, kuten esimerkiksi työyhteisössä, jossa työntekijät työskentelevät samankaltaisissa työtehtävissä. Edellä mainitun kaltaisen haastattelun suurimpana haasteena on haastattelulomakkeen ja kysymysten muotoilu. (Hirsjärvi 1991, 29.)

Kartoitimme välineiden ja tuotteiden käyttöä sähköpostikyselyllä Nikinharjun kuntayhtymältä. Päädyimme sähköiseen haastattelulomakkeeseen pitääksemme aikataulusta kiinni, työntekijät olivat kiireisiä ja olisi ollut mahdottomuus saada kaikkien kanssa aikataulut sovittua. Sähköinen kysely mahdollisti objektiivisen ja rehellisen palautteen työntekijöiltä jotka vastasivat anonyymisti postitse. Sähköpostitse lähetetty kyselylomake on liitteenä 1.

Teoreettinen viitekehys työllemme muodostui kevään 2007 aikana, ja tiedon kerääminen ja muokkaaminen on jatkunut koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Teoreettisen viitekehyksen teemat löytyivät keskustelun pohjalta yhdessä Pesäpuun työntekijän kanssa. Niitä ovat kiintymyssuhdeteoria, lapsilähtöinen työote sekä toiminnallisuus.

Haastattelusta saatava tieto menee Pesäpuun käyttöön ja hyödyttää heitä välineiden kehittämisessä tulevaisuudessa.

7.3 Nikinharjun kuntayhtymä

Nikinharjun kuntayhtymä on lastensuojelun erityisosaamisen yksikkö, joka sijaitsee Hyvinkäällä Hyvinkäänkylässä, Hyvinkään sairaalan kupeessa. Nikinharjun lastenkodilla on yli 50 vuoden perinteet lastensuojelupalveluiden tuottajana. Viimeisen vuosikymmenen aikana työskentelymenetelmiä ja -tapoja sekä palveluita on uudistettu ja kehitetty johdonmukaisesti ajan haasteita vastaaviksi.

Työskentely on lapsilähtöistä ja lapsikeskeistä sekä ammatillista ja kehittyvää. (Nikinharjun kuntayhtymä 2008).

Lastenkoti

Nikinharjun kuntayhtymän lastenkodin osastoista kaksi on lyhytaikaiseen sijoitukseen tarkoitettuja vastaanotto-osastoja. Yksi osasto on tarkoitettu pidemmäksi aikaa sijoitetuille lapsille ja nuorille. Pidemmällä hoitajaksoilla olevan lapsen tai nuoren tilannetta arvioidaan säännöllisesti kausiarvioinneilla sekä hoitosuunnitelmanneuvotteluissa. Työssä merkityksellistä on turvallisen, säännöllisen ja jäsenetyn arjen rakentaminen. Työskentelyote on vuorovaikutushoidollinen. Yhteistyöllä perheen ja muun verkoston kanssa on suuri merkitys. (Nikinharjun kuntayhtymä 2008).

Tuetut asumispalvelut sekä turva-asuminen

Lastenkodin lisäksi Nikinharjun kuntayhtymällä on tuettuja asumispalveluja sekä turva-asumista. Tuetut asumispalvelut on tarkoitettu nuoren tai nuorten perheiden tarpeisiin mm. kartoittamaan ja antamaan valmiuksia myöhempään itsenäiseen asumiseen. Laitosalueella sijaitsee neljä tuettuun asumiseen tarkoitettua rivitaloyksiötä. (Nikinharjun kuntayhtymä 2008).

Turva-asuminen on tarkoitettu lyhytaikaiseksi avuksi lähisuhdeväkivallan uhreille. Työskentelyyn kuuluu akuutin tilanteen selvittely, tiedon jakaminen ja jatko-työskentelyn pohtiminen sekä yhteistyö viranomaisten kanssa. (Nikinharjun kuntayhtymä 2008).

Perheiden arviointi- ja kuntoutustyö

Perheiden kanssa tehtävä työ on lapsilähtöistä ja painottuu vuorovaikutustyöskentelyyn. Koko perheen arviointi voi tapahtua avotyönä tai asumisjaksolla kuntayhtymän perhekeskuksen tiloissa. Työskentely on tarkoitettu perheille, joiden tilanne vaatii monipuolista ja tiivistä arviointia. Arviointijakson perusteella perheelle suunnitellaan tarpeen mukaan kuntouttava työskentely, jonka tavoitteet arviointijakson aikana määritellään. Kuntouttava työskentely voi tapahtua joko avokuntoutuksessa tai ensin lyhyellä asumisjaksolla laitoksessa, jonka jälkeen työskentely jatkuu perheen kotona noin 6 kk – 1 vuoden ajan. (Nikinharjun kuntayhtymä 2008).

Nikinharjun kuntayhtymä tarjoaa lisäksi alojensa ammattilaisten terapiapalveluita pääasiallisesti kuntayhtymän asiakkaille, mutta tilanteen salliessa myös ulkopuolisille yhteistyötahoille (Nikinharjun kuntayhtymä 2008).

7.4 Kyselylomakkeen tekeminen

Yhteiskunta- ja kasvatustieteissä samoin kuin hoitotieteessäkin voidaan käyttää monia tutkimusstrategioita eli tutkimustyypppejä. Tutkimustyyppit eroavat toisistaan siinä, mitä tutkimuksessa tarkastellaan. Vaikka tutkimustyyppit eroavatkin toisistaan edellä mainitusti, niillä on kuitenkin yhteisiä piirteitä. Yhteistä on nimenomaan se, että niissä käytetään samoja aineistonkeruumenetelmiä. Näitä perusmenetelmiä ovat muun muassa haastattelu, kysely, havainnointi ja dokumenttien käyttö. (Hirsjärvi 2000, 179–180).

Yksi tapa kerätä aineistoa on kysely. Kyselytutkimuksen etuna pidetään sitä, että sen avulla voidaan kerätä aineistoa laajasti, siihen voidaan saada paljon vastauksia ja sinä voidaan kysyä monia asioita. Kyselymenetelmä on tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja se voidaan lähettää useammalle henkilölle, kuin mitä haastattelemalla olisi mahdollista. Myös aikataulu ja kustannukset voidaan arvioida melko tarkasti.

Kyselylomakkeen haittoina pidetään mm. sitä että joissakin tapauksissa lomakkeita voi jäädä paljon palauttamatta. Lisäksi hyvän kyselylomakkeen laatiminen ei ole helppoa, eikä voida tietää miten huolella vastaajat ovat lomakkeen täyttöön suhtautuneet. (Hirsjärvi 2000, 182–184).

Kyselylomakkeen tekemistä varten sovimme tapaamisen alkuvuodesta 2009 Pesäpuun yhteyshenkilön kanssa, ja kävimme läpi mihin kysymyksiin he Nikinharjun työntekijöiltä haluaisivat vastauksia. Tapaamisessa työntekijä kertoi, minkä välineiden käytöstä Pesäpuu haluaa saada kyselyssä tietoa. Nimesimme välineet neljään kategoriaan joita olivat: korttisarjat/pelit, leikkivälineet, tehtäväarkit/tarrat sekä lasten ja nuorten palautelomakkeet.

Tapaamisen jälkeen aloimme työstää lomaketta ja pyysimme sisältöön kommentit Pesäpuun yhteyshenkilöltä sekä ohjaavalta opettajalta. Saatuamme kommentit muokkasimme lomakkeen lähetyskuntoon. Lähetimme lomakkeen sähköpostilla maaliskuussa 2009 sekä paperiversioina postitse Nikinharjun yhteyshenkilölle, joka välitti kyselyn muille työntekijöille. Nikinharjun posti- ja säh-

köpostiosoitteet saimme yhteyshenkilöltä. Nikinharjun työntekijöillä oli juuri meillä talvilomat, joten vastausten saaminen hankaloitui. Vastaajien tavoittelukumäärää meillä ei ollut. Sovimme että Nikinharjun yhteyshenkilö jakaa lomakkeen työtovereilleen sen mukaisesti ketkä välineitä käyttävät. Saimme vastauksia postitse yhteensä seitsemän kappaletta.

Kysymyslomakkeen kysymykset olivat yhtä lukuun ottamatta avoimia kysymyksiä ja niiden analysointi on vaikeampaa kuin strukturoidumpien kysymysten. Toisaalta vastaaja pystyy vastaamaan vapaammin ja rehellisemmin avoimiin kysymyksiin, koska niissä ei ole valmiita vaihtoehtoja. Vastaajan mielipiteet ja kokemukset tulevat näin paremmin esiin.

7.5 Kyselylomakkeeseen valitut vuorovaikutusta tukevat välineet

Lupaus lapselle -työkalupakki = Tuotteet jotka ovat Pesäpuu ry:n kehittämiä ja suunnittelemlia välineitä. Välineitä voivat olla muun muassa pelit, kortit ja satukirjat.

Lupaus-sanaan sisältyy työskentelyn arvopohja:

L= Lapsen näkökulma esiin

U= Uudenlaiset valmiudet käyttöön

P= Prosessinomaisuus

A= Ahaa-elämykset

U= Usko tiimityöhön

S= Suunnitelmallisuus

(Välivaara 2004, 35.)

Monet toiminnallisista välineistä soveltuvat niin lasten kuin aikuistenkin kanssa työskentelyyn (Möller 2004, 32.)

Korttisarjat/Pelit

Korttien tarkoituksena on voimavaraistaa lasta tukemalla itsetuntoa, luomalla mahdollisuuksia positiiviseen muutokseen lapsen kyvyssä hahmottaa omia vahvuuksiaan ja opettamalla selviytymiskeinoja. Kortit toimivat keskusteluiden tukena, kun käsitellään lapsen kanssa perhe-elämää, ihmissuhteita, tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. Korttien avulla voi käsitellä ongelmia, muutoksia ja tulevaisuuden suunnitelmia sekä edistää osallistujien itsetuntoa. Korttien tarkoituksena on tukea lasta tuottamaan omaa tarinaansa elämästään ja siinä merkityksellisiksi kokemistaan asioista. Tavoitteena on sitä kautta löytää myös keinoja lapsen ympärillä olevien voimavarojen vahvistamiseksi. (Välivaara 2004, 69–70.)

Leikkivälineet

Leikkivälineiden avulla lasta voi auttaa tunnistamaan ja ilmaisemaan erilaisia tunteita ja rohkaista kertomaan kokemuksistaan. Leikkiessään lapsi voi kokea olevansa osaava kertoja. Leikki lievittää jännitystä ja auttaa ottamaan etäisyyttä lapsen kertomiin tapahtumiin. Todellisuuden kuvaamisen lisäksi voidaan tilanetta rakentaa myös sellaiseksi miltä lapsi haluaisi sen näyttävän.

Tehtäväarkit/tarrat

Tehtäväarkkien tarkoituksena on auttaa työntekijää hahmottamaan asiakkaan arkea ja päivärytmiä sekä asiakkaan elinpiiriä ja tukiverkostoa.

7.6 Aineiston analysointi

Olemme purkaneet vastaukset teemoittelun avulla. Sen avulla aineistosta voidaan nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja vertailla niiden esiintymistä aineistossa. Teemoittelu on suositeltava aineiston analysointitapa silloin kun ratkaistavana on jokin käytännöllinen ongelma. Teemoittelu on aineiston ja teorian yhteyttä. (Eskola & Suoranta 2009, 12).

Jaottelimme lomakkeen kysymykset neljään eri teemaan, joita olivat perustiedot, vuorovaikutus, korttien käyttö ja palaute.

8 TULOKSET

8.1. Lomakkeen perustieto-osio

Lomakkeen perustiedoissa pyydettiin työntekijää kertomaan työnkuvansa ja toimipaikkansa. Vastanneiden joukossa oli lastensuojelun erityistyöntekijöitä, lastenkodin hoitajia ja perhekuntoutuksen sekä nuorten tuetun asumisen työntekijöitä.

Käytetyimmät välineet

Välineiden käyttöä kartoitettiin taulukolla, jossa työntekijät valitsivat neljästä eri vaihtoehdosta kuinka usein välineitä käyttävät. Vaihtoehdot olivat viikoittain, kuukausittain, satunnaisesti ja ei ollenkaan.

Eniten käytettyjä välineitä olivat kyselyn mukaan korttisarjoista nallekortit joita vastanneista viisi kertoi käyttävänsä kuukausittain. Tehtävärakeista suosituin oli ajankäyttöni niminen arkki jota kuukausittain kertoi käyttävänsä kolme työntekijää.

Muita kuukausittain käytössä olevia välineitä olivat tunnesäätikortit (2/7), kisanpäivät (1/7), lasten vahvuuskortit (2/7), vahvuuskortit (2/7), mun stoori-kortit (1/7), sekä leikkivälineistä nukkeperhe (1/7). Tehtävärakeista/tarroista kuukausittain oli käytössä elämäni puu -arkki (1/7), maailmani kartta-arkki (2/7) sekä minun päiväni -arkki (2/7). Kyselylomakkeen palautti yhteensä seitsemän henkilöä. Suluissa olevat luvut kuvaavat sitä, moniko vastaajista kyseisiä välineitä kuukausittain käyttää.

Satunnaisesti käytettäviä välineitä olivat edellä mainittujen lisäksi korteista: elämäni tärkeät asiat-kortit, tunnepantomiihikortit, väittämäkortit, valovoimapeli, sekä leikkivälineistä tunnesäätikartta ja -säätilat sekä stressisydän.

Muista kuin kyselyssä mainituista Pesäpuun välineistä yksi vastanneista kertoi käyttävänsä DVD-levyjä lasten sijoitusten yhteydessä.

Pisin kokemus toiminnallisten välineiden käytöstä oli lastensuojelun erityistyöntekijöillä, jotka olivat käyttäneet välineitä 3–7 vuoden ajan. Muut vastaajat olivat käyttäneet välineitä 1–1,5 vuotta.

Tilanteet joissa välineitä käytetään

Lastensuojelun työntekijät kirjoittivat käyttävänsä toiminnallisia välineitä lasten ja vanhempien kanssa perhetilannetta kartoitettaessa ja arvioitaessa. He käyttävät välineitä työskennellessään joko perheen, vanhempien tai yksistään lapsen kanssa. Lapsen kanssa työskenneltäessä välineitä käytetään apuna lapsen äänen kuulemiseksi. Eräs työntekijä kuvasi tilanteita joissa toiminnallisia välineitä käytetään seuraavasti:

Täällä vastaanotto-osastolla käytän välineitä lapsen saapuessa osastolle, mahdollisimman pian, käyttämme saatua informaatiota lapsen arvioinnin tukena/apuna.

Useampi työntekijä mainitsi käyttävänsä välineitä ”tunnelmaan virittäytymiseen” tai ”lämmittelyvälineenä” tapaamisten alussa. Välineitä käytetään sekä kuntouttavassa työssä, että perheterapiassa. Yksi työntekijä kirjoitti käyttävänsä välineitä apuna tapahtumien purkuun, arkipäivän kuvaamiseen sekä tunnetilojen ilmaisuun.

Yksi vastaaja kertoi välineitä käytettävän sekä nuorten yksilö- että ryhmätapaamisissa.

Kysyttäessä asiakkaiden ikää käyttötilanteissa, kaikki työntekijät vastasivat käyttävänsä välineitä alkaen kolmevuotiaista asiakkaista aikuisiin. Yläikärajaa ei ole.

8.2 Vuorovaikutus asiakastilanteissa

Vuorovaikutusteemassa pyydettiin vastaajia kuvaamaan eroaako vuorovaikutustilanne välineitä käyttämällä siitä tilanteesta kun välineitä ei käytetä. Vastajia pyydettiin myös kuvaamaan välineiden etuja ja mahdollisia haittoja. Kysyimme asiakkaiden suhtautumista välineiden käyttöön.

Useat työntekijät kuvasivat vuorovaikutusta tukevien välineiden auttavan vuorovaikutuksen syntymisessä. Välineiden käyttö voi joissain tapauksissa nopeuttaa työskentelyyn pääsemistä tietyn aiheen tai teeman parissa.

Välineiden kautta vuorovaikutus voi käynnistyä helpommin, kuin pelkästään puhumalla. Vanhempien ja lasten on usein helpompi kertoa ja kuvata asioita jonkin välineen kautta. Vuorovaikutusta välineiden avulla kuvataan spontaanimmaksi, kuin ilman niitä ja niiden avulla asiakas tuottaa asioita myös ilman sanoja. Eräs lastensuojelun työntekijä kuvasi vuorovaikutusta:

Välineiden avulla vv (vuorovaikutus) on spontaania ja niiden avulla asiakas tuottaa asioita ilman sanojakin. Väline auttaa myös ilmaisemaan itseään myös sanallisesti.

Esimerkiksi kuvien avulla voidaan saada erilaista tietoa kuin puhumalla. Väline auttaa ilmaisemaan itseään sanallisesti, mikä voi olla osalle asiakkaista, varsinkin lapsista, vaikeaa. Usein lapsilla tai heidän vanhemmillaan ei ole sanoja tunteille tai tilanteille. Myös asioita ulkoistamalla niistä voi olla helpompi puhua. Yksi työntekijä mainitsi myös että asiakas voi kokea välineiden käytön ahdistavana.

Välineen avulla tarinaa ja tilanteita on helpompi kuvata. Eräs työntekijä mainitsi eduksi sen, että välineitä käytettäessä aina ei tarvita niin paljon puhetta.

On tilanteita jolloin asiakkaiden kanssa pääsee nopeammin "työskentelemään" jonkun teeman parissa. Vuorovaikutus syntyy ajoittain helpommin. Joku asiakas saattaa kokea jotkut välineet ahdistavina.

Välineillä (esim. kuvat) saattaa saada erilaista tietoa kuin puhumalla, jotkut lapset eivät kykene ilmaisemaan itseään puhumalla, jolloin välineistä on paljon hyötyä.

Toiminnallisten välineiden käytön mahdollisia haittoja

Kaksi vastanneista täytti tämän kohdan. Yksi työntekijä kuvasi haitaksi sen, että silloin tällöin tulee tilanteita kun nuori ei ole lainkaan innostunut jonkun välineen käytöstä. ”Ei taas noita kortteja” saattaa olla kommenttina tällaisissa tilanteissa. Toinen työntekijä kirjoitti vastauksessaan seuraavaa:

Joskus miehet pitävät kortteja ”naisten hömpötyksenä”.

Eräs työntekijä kirjoitti asiakkaiden suhtautumisesta välineiden käyttöön seuraavasti:

Osa lapsista kieltäytyy käyttämästä välineitä, osa käyttää innostuneesti ja mielellään.

Lastensuojelun työntekijät vastasivat asiakkaiden pääsääntöisesti suhtautuvan myönteisesti ja uteliaasti välineiden käyttöön ja lähtevän innokkaasti mukaan. Jotkut asiakkaat saattavat aluksi suhtautua varautuneesti tai empiä. Asiakkaiden kuvattiin myös lähtevän mukaan työskentelyyn välineiden kanssa jopa helpommin kuin pelkästään puhumalla.

Alun empimisen jälkeen kaikki ovat lähteneet hyvin mukaan.

Osa on ollut alkuun varautuneita, yleensä uteliaina.

8.3 Korttien käyttö

Tässä teemassa kysyimme hyödyntävätkö työntekijät välineiden mukana tulevia ohjeita ja vinkkejä. Tiedustelimme ovatko he keksineet välineille uusia käyttötapoja sekä ovatko he osallistuneet Pesäpuu ry:n järjestämiin koulutuksiin.

Osa työntekijöistä kirjoitti lukevansa ohjeet ennen käyttöönottoa, toiset kirjoittivat hyödyntävänsä ohjeita ja vinkkejä satunnaisesti. Mainittiin myös, että työntekijä voisi hyödyntää vinkkejä ja ohjekirjoja enemmän kuin tällä hetkellä tekee, sekä keksiä itse eri tapoja käyttää välineitä.

Jonkun verran täytyy omaa muistia ja toimintatapaa harjoittaa.

Luen ohjeet ja vinkit.

Enemmänkin voisi hyödyntää ja keksiä itse eri tapoja.

Joskus jopa luen ohjeet.

Vain yksi työntekijä oli vastannut kysymykseen korttien uusista käyttötavoista:

Käytän kaikkia välineitä miten sattuu kun en ole lukenut ohjeita ja työtiimissä kiertää sana, miten kukin on käyttänyt välineitä niin otan niistä vinkkiä. Vain mielikuvitus on rajana!

Kolme vastanneista kertoi osallistuneensa Pesäpuun järjestämiin koulutuksiin. Yksi heistä mainitsi osallistuneensa koulutuksiin kahdesti.

8.4 Palaute

Neljä vastaajista nimesi toimivimmaksi välineeksi tai tuoteryhmäksi nallekortit, perusteluina kerrottiin niiden olevan selkeät ja helpot käyttää kaiken ikäisten kanssa. Niitä voi käyttää monessa yhteydessä ja ne ovat hyvät tunnetyöskentelyssä.

Nallekorttien lisäksi mainittiin tunnekortit, vahvuuskortit, väittämäkortit, kissakortit, säätilakortit sekä valovoimapeli. Näiden kaikkien koettiin auttavan asiakasta itseilmaisussa sekä helpottavan vaikeista asioista keskustelua.

Yksi työntekijöistä piti tämänhetkisenä suosikkinaan ajankäyttöneliö- arkkia. Hän perusteli suosikkiaan seuraavasti:

Mielestäni tällä hetkellä ajankäyttöneliö on hyvä, yleensä kaikki suostuvat/kykenevät sen tekemään ja sen avulla saadaan hyvää informaatiota lapsen arjesta kotona.

Hyvää toiminnallisissa välineissä koettiin olevan niiden helppokäyttöisyys ja selkeys sekä monipuolisuus. Niitä voidaan käyttää eri-ikäisten asiakkaiden kanssa ja ne ovat niin sanottuja vaihtoehtoisia välineitä pelkän keskustelun sijaan. Hyväänä koettiin myös välineiden keskustelua herättävä vaikutus muun muassa tunteista. Välineiden koettiin olevan hyviä työvälineitä asiakkaan kohtaamisessa myös silloin kun työntekijä koki tarvitsevansa jotain ”kättä pidempää”.

Kehittämistarpeeksi työntekijät ehdottivat suomenkielisiä ohjeita kaikkiin välineisiin sekä esimerkiksi nalle-kortteihin pienet järjestysnumerot korttien alakulmaan, jolloin muistettaisiin paremmin minkä kortin asiakas oli valinnut ja tämä helpottaisi asioiden työstämistä. Lisäksi toivottiin enemmän ohjeistusta välineiden käyttöön erilaisten asiakkaiden kohtaamisessa.

Yksi työntekijä ehdotti uutta välinettä sijoitustilanteisiin, esimerkiksi uusia kortteja työskentelyyn lasten ja vanhempien kanssa.

8.5 Johtopäätökset vastausten perusteella

Kyselyyn vastanneet työntekijät pitivät vuorovaikutusta tukevia välineitä hyvin tarpeellisena lastensuojelutyössä ja lapsen kokemusmaailman ymmärtämisessä. Nikinharjun kuntayhtymässä vuorovaikutusta tukevia välineitä käytetään vastausten perusteella monipuolisesti ja vuosien kokemuksella lasten ja aikuisten kanssa työskenneltäessä eri yksiköissä. Ammattiryhmien välillä vastauksissa ei ollut huomattavia eroja. Vastaukset olivat kaikilla samansuuntaisia.

Välineitä käytetään joustavasti ohjeiden mukaan sekä soveltaen. Välineiden käyttö koettiin pääsääntöisesti positiivisena vuorovaikutuksen edistäjänä. Vastauksissa tuli myös esille ettei kaikki asiakkaat kokeneet välineitä ”omakseen” tai suhtautuivat niihin varsinkin alussa ennakkoluuloisesti.

Vastauksissa ei tullut esille yhtään uutta käyttötapaa vuorovaikutusta tukeville välineille. Oli siis hyvä että laajensimme työmme aihepiiriä jo ennen kyselyn tekoa, koska alkuperäiseen tutkimuskysymykseen uusista käyttötavoista emme olisi saaneet vastauksia. Näin alun perin suunniteltu välinevihkon päivitys uusilla käyttötavoilla olisi jäänyt olemattomaksi.

Kyselyn vastausten perusteella voidaan yhteenvetona todeta tiivistetysti, että lastensuojelutyössä on tarvetta erilaisille toiminnallisille menetelmille ja työvälineille. Vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttäminen työvälineenä auttaa vuorovaikutus- tai kiintymyssuhteessa häiriintynyttä lasta ja nuorta tunnistamaan ja nimeämään erilaisia tunteita. Häiriöt varhaisissa ihmis- ja vuorovaikutussuhteissa vaikuttavat lapsen myöhempään toimintaan ja kehitykseen sekä itsensä ilmaisuun ja itsesäätelyyn. Välineiden käyttö vapauttaa useimmiten ilmapiiiriä ja nopeuttaa toimivan vuorovaikutuksen syntymistä myös työntekijän ja lasten vanhempien välillä.

9 POHDINTA

Pohdinnassa käsittelemme työmme eettisyyttä ja luotettavuutta sekä ammatillista kasvua.

9.1 Työn eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyömme kyselyn suorittamiseen antoi luvan Nikinharjun kuntayhtymä. He antoivat meille luvan suorittaa kyselyn ja tekivät siitä päätöksen heidän yhteisessä verkostopalaverissaan keväällä 2009. Kyselyyn osallistuneet henkilöt olivat Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelun työntekijöitä.

Ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen on yksi tärkeimmistä tutkimuseettisistä normeista. Etiikan lisäksi siihen velvoittavat suomen lait ja kansainväliset sopimukset (Kuula 2006, 124–125). Kysely on toteutettu siten, ettei tietoomme ole tullut missään vaiheessa vastanneiden työntekijöiden nimiä tai tarkempia tietoja asiakkaista joiden kanssa he ovat välineitä käyttäneet.

Kyselyn täyttäminen oli työntekijöille vapaaehtoista ja kyselystä saatavien tietojen käyttötarkoituksesta on tiedotettu Nikinharjun kuntayhtymään. Kyselylomakkeesta ei selviä henkilöiden tunnistetietoja ja kyselylomakkeet on tuhottu asianmukaisesti aineiston purkamisen jälkeen.

Kyselyiden tulokinnan luotettavuuteen vaikuttaa vastaajien määrä ja jo edellä mainittu seikka, että vastaajat on valittu niin että vain ne työntekijät ovat kyselyyn vastanneet jotka välineitä käyttävät. Eli joukosta puuttuvat mahdollisesti ne työntekijät jotka eivät jostain syystä välineitä käytä, vaikka työskentelisivätkin samoissa yksiköissä vastanneiden kanssa. Vastaukset kuitenkin antavat suuntaa välineiden käytöstä lastensuojelutyössä Nikinharjun kuntayhtymässä.

Luotettavuutta olisi voinut lisätä lähettämällä kyselyn uudelleen myöhemmin keväällä, jolloin vastauksia olisi mahdollisesti saatu lisää työntekijöiden palattua

talvilomilta. Tämä ei kuitenkaan aikataulun vuoksi ollut mahdollista. Tämän lisäksi huomasimme vasta jälkikäteen että emme olleet tietoisia kuinka monelle työntekijälle kyselylomaketta Nikinharjun kuntayhtymässä oli jaettu. Tämä vaikuttanee työmme luotettavuuteen ja tämä tärkeä seikka tulisi ottaa jatkossa huomioon mikäli kyselyjä suorittaa.

9.2 Opinnäytetyöprosessin pohdinta ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen yhteistyötaholle on ollut opettavainen ja mielenkiintoinen kokemus. Opinnäytetyöprosessi opetti meille pitkäjänteistä työskentelyotetta ja asennetta, jotka tulevat varmasti olemaan hyödyksi tulevaisuudessa.

Työmme on muuttanut muotoaan alun perin suunnitellusta ideapankista yleiseksi kartoitukseksi Pesäpuu ry:n toimesta. Jälkikäteen ajateltuna muutos oli hyvä, koska pelkkien uusien käyttötarkoitusten etsiminen välineille olisi voinut olla todella hankalaa. Suorittuamme kyselyn, saimme vastauksen myös tähänkin kysymykseen, eli uusia käyttötapoja välineille ei ainakaan tällä otoksella löytynyt.

Työn vaihtuminen hankkeesta kyselyksi on aiheuttanut pohdintaa työn luonteesta. Aloimme tehdä produktiota, jossa pääpaino olisi ollut välinevihkon päivittämisessä ja uusien osien lisäämisessä. Lopulta päädyimme suorittamaan kyselyn laajempaan lisäämällä siihen useampia kategorioita, jotka koskivat vuorovaikutusta tukevien välineiden käyttöä. Samalla jouduimme jättämään välinevihkon päivityksen pois suunnitelmista. Tämä on ollut hyvänä esimerkkinä siitä, että työelämä on myös muutoksia täynnä ja täytyy osata mukautua vallitsevaan tilanteeseen sekä muuttaa suunnitelmia.

Prosessin loppupuolella on ollut mukavaa huomata, kuinka aluksi hyvin sekava kokonaisuus kuitenkin selkeytyi ja nivoutui kokonaisuudeksi, jossa on toteutettuna teoriaosio sekä kysely vastauksineen.

Yhteistyö Pesäpuu ry:n ja Nikinharjun kuntayhtymän kanssa on ollut riittävää ja sujuvaa. Työskentelyprosessimme oli itsenäinen koko prosessin ajan. Saamamme vapaus toteuttaa kyselyä itsenäisesti saattoi vaikuttaa yhteydenpidon vähäisyyteen työelämäyhteistyökumppanin kanssa.

Opinnäytetyöprosessin aikana haasteelliseksi osoittautui ajankäyttö. Yhdessä tekeminen ja työn sisällöstä keskusteleminen on ollut sopiva työmuoto meille. Haasteena on kuitenkin ollut aikataulujen, työn ja muiden opintojen yhdistäminen. Työmme aihe ja tavoitteet elivät koko opinnäytetyöprosessin ajan. Myös kyselylomakkeiden vastausten saaminen kesti odotettua pidempään.

Kehitettävää riittää tulevalla työkentällä ja sosionomin rooli työelämän kehittäjä tulee olemaan merkittävä. Omia ammatillisia valmiuksia tulee kehittää jatkuvasti. Sosionomin työssä tarvitaan arvoja, asenteita ja teoretietoa, mutta todellinen oppiminen on vasta alkamassa. Opinnäytetyöprosessi opetti meille myös laadullisen tutkimuksen tekemistä ja raotti meille tieteellisen näkökulman. Näitä tietoja ja tutkimuksellista työtettä tulemme tuoreina sosionomeina tarvitsemaan työelämässä.

LÄHTEET

- Ahloth, Eila & Kurganova, Galina (toim.) 2007. Lastensuojelun työmenetelmiä. Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto, Lapsiperheiden palvelut. Viitattu 25.3.2008. Saatavilla:
http://www.hel.fi/wps/wcm/resources/file/ebeae200e826af3/0703_oppaita_nests_menetelmia.pdf.
- Broberg, Anders, Almqvist, Kjerstin & Tjus, Tomas 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita Oy.
- Gavén, Sini & Piha, Jorma 1995. Seikkailutoiminta käytöshäiriöisten lasten psykiatrisessa hoidossa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1995:3. Helsinki.
- Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?. Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakes: Helsinki.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1991. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula. Tutki ja kirjoita. 1997. Vantaa: Tammi.
- Holmikiivi, Johanna 1995. Toimintaterapia – tie omatoimisuuteen. Saarijärvi: Gummerus.
- Kuula, Arja 2006. Teoksessa etiikkaa ihmistieteille. toim. Hallamaa Jaana, Lounis Veikko, Lötjönen Salla ja Sorvali Irma. Helsinki: Hakapaino.
- LSL 2008. Lastensuojelulaki 2007/417. Viitattu 12.3.2008. Saatavilla:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>.
- Myllärniemi, Annina 2005. Huostaanoton kriteerit pääkaupunkiseudulla. Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2005. Saatavilla:
www.hel2.fi/waris/julkaisut/HUOSKRITEERIT.pdf
- Möller, Sointu 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen – Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Nikinharjun kuntayhtymä 2009. Viitattu 8.3.2009. Saatavilla:
<http://www.nikinharju.fi>

Pesäpuu ry 2008. Viitattu 17.10.2008. Saatavilla:

<http://www.pesapuu.fi/index.phtml?s=434>.

Pesäpuu ry, välinevihko 2007.

Savolainen, Sirpa 2005. Lapsilähtöisyys lastensuojelun hegemonisena diskurs-
sina. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopis-
to.

Sinkkonen, Jari & Kalland, Miriam (toim.) 2005. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden
häiriintyminen. Helsinki: Wsoy

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus – ja kehittämiskeskus 2008. Viitattu
1.3.2008. Saatavilla:

[http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lasten
suojelu.htm](http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lasten_suojelu.htm).

Taipale, Vappu 1992. Lasten mielenterveystyö. Juva: Wsoy.

Välivaara, Christine 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välinei-
tä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportit 1/2004. Jyväskylä: Pe-
säpuu ry.

LIITTEET

LIITE 1: Kyselylomakkeen saatekirje

Hei!

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin toimipaikan sosionomi-opiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä Pesäpuu ry:n toiminnallisten välineiden käyttötavoista lastensuojelutyössä.

Pesäpuu ry on lastensuojelun erityisosaamisen keskus, joka tuottaa ja kehittää eri työvälineitä ja menetelmiä lastensuojelutyöhön.

Tavoitteenamme on kerätä tietoa työntekijöiden tavoista käyttää välineitä työsäään asiakkaiden kanssa. Pesäpuu ry:n toiveena on, että saisimme kerättyä uusia käyttötapoja välineille. Saamiemme tietojen pohjalta laadimme ns. ideapankin välineiden käyttötavoista Pesäpuu ry:n käyttöön.

Työmme käsittää kaikki Pesäpuu ry:n tuotesarjat.

Olisimme kiitollisia että työntekijät, jotka käyttävät Pesäpuu ry:n välineitä työsäään asiakkaiden kanssa, vastaisivat kyselyymme. Toivomme vastauksia kyselyyn 20.3.2009 mennessä. Vastaukset voit palauttaa postitse tai sähköpostitse:

Susanna Martikainen

Hämeentie 85-89 D 96, 00550 Helsinki

p. 040 577 1696

susanna.martikainen@student.diak.fi

Tatiana Peräoja

Neljäs linja 12 A 8, 00530 Helsinki

p. 040 760 8898

tatiana.peraoja@student.diak.fi

Mikäli vastaustila ei riitä, voi vastauksia jatkaa paperin kääntöpuolelle.

Valmista opinnäytetyötä ja kyselyn tuloksia voi myös tiedustella huhtikuun aikana.

Annamme mielellämme myös lisätietoja.

Kiitos jo etukäteen ajastasi ja antamistasi vastauksista!

Ystävällisin terveisin

Susanna Martikainen ja Tatiana Peräoja

Diakonia-ammattikorkeakoulu

DIAK Etelä - Helsingin toimipaikka

Sturenkatu 2

00510 Helsinki

LIITE 2: Kyselylomake vuorovaikutusta tukevien välineiden käytöstä

Työnkuva _____

Työpaikka _____

1. Mitä seuraavista Pesäpuu ry:n toiminnallisista välineistä käytät työssäsi?

Korttisarjat/Pelit	Viikoit- tain	Kuukausit- tain	Satunnaisesti	En käytä
Avaintarinat				
Elämän tärkeät asiat -kortit				
Kissanpäivät				
Lasten vahvuuskortit				
Mun Stoori -kortit				
Nallekortit				
Tunne Tyypit - nuorten omat kortit				
Tunnepantomiiimikortit				
Tunnesäätilakortit				
Vahvuuskortit				
Väittämäkortit				
Valovoimapeli				
Leikkivälineet				
Nukkeperhe				
Tunnesäätilakartta ja - säätilat				
Tunnepyörä				
Stressisydän				
Tehtäväarkit/tarrat				
Ajankäyttöni				
Nalletarrat				
Minun päiväni				

Maailmani kartta				
Elämäni puu				
Lasten ja nuorten palaute- lomakkeet				

2. Mitä muita Pesäpuu ry:n toiminnallisia välineitä käytät työssäsi?

---

3. Kuinka kauan olet käyttänyt Pesäpuu ry:n toiminnallisia välineitä työssäsi?

---

4. Millaisissa tilanteissa käytät toiminnallisia välineitä?

---

5. Minkä ikäisten asiakkaiden kanssa käytät toiminnallisia välineitä?

---

6. Onko vuorovaikutus mielestäsi erilaista välineitä käytettäessä kuin ilman? Jos on, miten kuvailet eroa?

---

7. Mitä etua toiminnallisten välineiden käytöstä on ollut vuorovaikutustilanteissa?

---

8. Mitä haittaa toiminnallisten välineiden käytöstä on ollut vuorovaikutustilanteissa?

---

9. Kuvaile miten asiakkaat ovat suhtautuneet tai miten kokeneet toiminnallisten välineiden käytön?

---

10. Miten hyödynnät välineiden mukana tulleita vinkkejä ja ohjekirjoja?

---

11. Oletko keksinyt uusia käyttötapoja välineille, millaisia?

---

12. Oletko osallistunut Pesäpuu ry:n järjestämiin koulutuksiin koskien toiminnallisia välineiden käyttöä?

---

13. Palaute toiminnallisista välineistä?

Mikä on mielestäsi toimivin toiminnallinen väline tai tuoteryhmä? Miksi?

Mikä välineissä on mielestäsi hyvää?

Miten välineissä tulisi kehittää? Tuleeko mieleesi jokin tietty väline missä olisi kehitettävää? (esim. ulkoasu, ohjeistus)

Mitä välinettä vielä tarvittaisiin? Ideoita?

14. Mitä vielä haluaisit kertoa toiminnallisten välineiden käyttöön liittyen?

Kiitos ajastasi ja antamistasi vastauksista!